

Medicina legal i ciències forenses

Rosa M. Pérez Pérez

PID_00202727

Material docent de la UOC

Rosa M. Pérez Pérez

Metgessa forense. Professora de Medicina legal de la Universitat de Lleida.

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats pel professor: Josep Maria Tamarit (2013)

Primera edició: setembre 2013

© Rosa M. Pérez Pérez

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2013

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-16.176-2013

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

1) Presentació de l'assignatura

La **criminologia** com a ciència interdisciplinària es relaciona, de manera necessària, amb la medicina legal i les ciències forenses. Es relaciona i participa del contingut general i de les diverses branques de la medicina legal i forense, com també de la resta de ciències forenses.

No es pot entendre la interacció entre la medicina legal i les ciències forenses si no se'n coneix prèviament el concepte, el contingut i la classificació.

La medicina que en català s'anomena *medicina legal, medicina forense o medicina judicial*, i en el món anglosaxó *forensic medicine o medical jurisprudence*, neix, existeix i roman estretament vinculada a les exigències de la justícia tant pel que fa a la seva naturalesa com al contingut. Ara bé, aquesta denominació de la disciplina mèdica actualment té dos vessants diferenciats; d'una banda, la medicina forense o judicial, a la qual s'atribueix una concepció més pràctica i sobretot s'associa amb l'exercici mèdic pericial o forense en els jutjats i els tribunals, i de l'altra, la medicina legal, a la qual es reserva un camp d'actuació més orientat a aportar coneixements per a desenvolupar i perfeccionar l'àmbit legislatiu. No obstant això, independentment de la denominació que s'utilitzi, parteixen d'un mateix cos doctrinal i metodològic.

Els progressos científics i tecnològics, com també el desenvolupament cada vegada més complex del món del dret i les exigències socials creixents, han fet que apareguin i que siguin necessàries les aplicacions de diverses disciplines que es complementen o que estan estretament relacionades. El 1970, P. J. Matte, en el XXII Meeting of the American Academy of Forensic Science, indicava que "la **ciència forense** comprèn l'estudi de l'aplicació de totes les ciències civils, criminals i socials orientat de manera que no es causin injustícies a cap membre de la societat", que sintèticament es pot descriure com "l'estudi de l'aplicació de la ciència al món del dret".

Una altra qüestió de gran transcendència en la medicina legal i forense és conèixer les raons de la importància que té, que s'explica per les seves característiques i per un seguit de circumstàncies com les següents: la naturalesa i el contingut d'aquesta disciplina i el que abasta superen el propi interès individual –té derivacions col·lectives, socials i jurídiques–; la responsabilitat que deriva de les actuacions medicoforenses –no tan sols per al fet justiciable sinó també per a tots els agents que intervenen en el procediment judicial i que poden veure condicionada la seva decisió per les aportacions des d'aquesta disciplina, sense oblidar la responsabilitat primera i directa del professional en la seva actuació–; l'obligatorietat d'exercici –l'actuació medicoforense sem-

pre sorgeix de la sol·licitud d'un òrgan judicial o fiscal de manera que no és possible sostreure's a aquesta crida, i cal exercir segons el nostre lleial saber i entendre i sota jurament.

Amb una gran trajectòria històrica, la **medicina legal** apareix ja en el Codi d'Hammurabi (1700 aC), la primera càtedra universitària d'aquesta disciplina és creada l'any 1943 pel català Pere Mata i Fontanet i apareix en el primer catàleg d'especialitats mèdiques de l'any 1955; a més a més, com a disciplina acadèmica arriba a abastar la psiquiatria i la medicina del treball fins que es consoliden com a disciplines autònomes. Però no solament és important des del punt de vista històric, sinó que també ho és a causa de les exigències que li sorgeixen, de manera que té la categoria científica exigible a qualsevol branca de la medicina. Utilitza tècniques i procediments que provenen de ciències o disciplines afins; tanmateix, atesos l'extensió, la repercussió i l'interès del seu contingut, té les seves pròpies en desenvolupament i perfeccionament continus que li aporten una categoria molt singular.

Les **ciències forenses**, integrades per un gran nombre de ciències i tecnologies que aporten coneixements, procediments i tècniques per a poder resoldre les qüestions que ens plantegen els casos legals en estudi, són diverses, partint de la medicina i de la medicina legal i forense. Concretament, s'han de considerar la física, la química, la química i toxicologia forense, la biologia i la biologia forense, la genètica, la genètica aplicada al món forense, l'odontologia, l'antropologia, la psiquiatria, la psicologia, la sociologia i, és clar, la criminologia.

Per tant, en els coneixements propis del Grau de Criminologia és una part fonamental aportar nocions de la medicina legal i forense i de les ciències forenses afins o que hi estan més relacionades per tal de col·laborar de manera interdisciplinària en la resolució dels casos i supòsits que interessa.

2) Medicina legal i ciències forenses: concepte

La medicina legal forma part de les branques de la medicina conegudes com a *disciplines medicosocials*. El contingut i la repercussió d'aquestes disciplines transcendeixen la individualitat del subjecte i tenen un caràcter social predominant.

El contingut de la medicina legal, o el camp sobre el qual actuarà, implica qualsevol matèria mèdica o biològica que es relacioni amb el dret, de manera que s'aplica per a resoldre problemes judicials de caràcter medicobiològic.

Per definir *medicina legal* s'han proposat un gran nombre de conceptes, que descriurem a continuació tenint en compte autors clàssics i acabarem amb el desenvolupat pel professor Gisbert Calabuig, autor del tractat de medicina legal i toxicologia més utilitzat en el nostre país.

- Segons **Orfila**: és el conjunt de coneixements mèdics propis per a il·lustrar diverses qüestions de dret i dirigir els legisladors en la composició de les lleis.
- Segons Pere **Mata**: és el conjunt de coneixements científics principalment mèdics i físics, l'objecte dels quals és donar el valor adequat i la significació genuïna a certs fets judicials i contribuir a la formació de certes lleis.
- Segons **Piga**: és la medicina del dret.

Entre aquestes definicions podem trobar punts de consens que, tal com indiquen Gisbert Calabuig i Villanueva Cañadas, són els següents: d'una banda, es necessiten una sèrie de coneixements mèdics i biològics sense els quals determinats problemes judicials quedarien sense poder-los resoldre, i de l'altra, hi ha tota una doctrina en la medicina legal que sustenta el desenvolupament i el perfeccionament de les lleis.

Per tant, segons Gisbert Calabuig, la **medicina legal** és “el conjunt de coneixements mèdics i biològics necessaris per a resoldre els problemes que planteja el dret, tant en les aplicacions pràctiques de les lleis com en el seu perfeccionament i desenvolupament”.

3) Contingut i classificació

Seguint Gisbert Calabuig, el contingut de la medicina legal es pot classificar de la manera següent:

- Dret mèdic: conjunt de disposicions legals que regulen l'exercici de la professió mèdica en general, a més dels drets i les obligacions del metge.
- Criminalística: estudi de les tècniques mèdiques i biològiques que s'utilitzen en la recerca criminal sobre les empremtes objectives dels fets delictius.
- Medicina legal tanatològica: estudi del cadàver i dels seus fenòmens evolutius, i també de les tècniques més adequades per a fer-ho.
- Patologia forense: estudi dels mecanismes de mort i de les empremtes que deixen en el cadàver, i també de les lesions traumàtiques en els diversos aspectes i repercussions en els diferents camps del dret.
- Medicina legal sexològica: conjunt de problemes pericials relacionats amb l'instint i de la generació.

- Medicina legal del nounat: comprèn totes les actuacions pericials relatives al nounat, especialment a la mort violenta.
- Medicina legal psiquiàtrica: estudi del malalt mental en les seves relacions amb la legislació.
- Medicina legal toxicològica: estudi dels enverinaments com a causa de malaltia i de mort, i del verí com a arma del crim.
- Medicina legal laboral i de les assegurances. La primera aporta els coneixements mèdics i biològics que calen en el desenvolupament i l'aplicació de la legislació laboral, mentre que la segona se centra a aportar aquests coneixements al mitjà assegurador.

Actualment, i dins la ciència forense, la medicina legal es nodreix, es relaciona i amplia el contingut a costa d'altres matèries que li aporten coneixement, tècnica i procediment per a fonamentar la resolució del cas judicial. La primera d'aquestes matèries és la medicina, sobretot determinades especialitats com la traumatologia, la psiquiatria, l'obstetrícia i ginecologia, la medicina interna, l'anatomia patològica, l'anatomia o la patologia quirúrgica. Però també n'hi ha d'altres, com la física, la química, la toxicologia, l'estadística, la biologia, la genètica, la psicologia, etc. I algunes de més recents, pel que fa a la incorporació directa i de gran utilitat en la pràctica medicoforense, com són l'odontologia i l'antropologia.

I, per descomptat, no s'han d'oblidar totes les aportacions del món del dret que donen suport a la perícia medicolegal. Són importants els coneixements generals del marc normatiu i regulador i, també, de les diverses branques del dret en què se sol·liciti l'ajuda de la medicina legal; destaquen el dret penal, el dret civil, i el dret en matèria laboral i en matèria d'assegurances, que actualment té un gran auge.

Tot això fa que el contingut de la medicina legal i en general de les ciències forenses no sigui estàtic, sinó tot el contrari, cada vegada més dinàmic i amb més aportacions sorgides arran de les noves exigències en l'evolució de les lleis i dels requeriments socials; sovint, per mitjà dels grans avenços científics i tècnics en el camp medicobiològic.

Dins els blocs temàtics de l'assignatura, es posarà una atenció especial als continguts següents:

- La psiquiatria forense.
- La patologia forense.
- La tanatologia forense.
- La sexologia forense i la medicina legal del nounat i de la infància. La criminalística forense.

Objectius

- 1.** Conèixer el concepte, el contingut i la classificació de la medicina legal i forense.
- 2.** Relacionar la medicina legal i forense amb altres ciències.
- 3.** Descriure les aportacions del contingut de la medicina legal i les ciències forenses a la criminologia.
- 4.** Adquirir coneixements de les principals branques de la medicina legal i la seva aplicació pràctica.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Psiquiatria forense

Rosa M. Pérez Pérez

1. Concepte i objectius
2. La prova pericial psiquiàtrica i l'informe psiquiàtric forense
3. Psiquiatria i dret penal
4. Psiquiatria i dret civil

Mòdul didàctic 2

Tanatologia forense

Rosa M. Pérez Pérez

1. Tanatologia forense
2. Diagnòstic de la mort certa
3. Estudi de la naturalesa i causa de la mort
4. La data de la mort o cronotanatodiagnòstic
5. Autòpsia

Mòdul didàctic 3

Patologia forense

Rosa M. Pérez Pérez

1. Estudi medicolegal de les lesions
2. Diagnòstic diferencial entre lesions vitals i postmortals
3. Valoració medicolegal i classificació de les contusions
4. Accident de trànsit i atropellament
5. Lesions i mort per arma blanca
6. Lesions i mort per arma de foc
7. Asfíxies
8. Mort per inhibició
9. Catàstrofes

Mòdul didàctic 4

Sexologia forense i medicina legal del nounat i de l'infant. Criminalística forense

Rosa M. Pérez Pérez

1. Sexologia forense i medicina legal del nounat i de l'infant
2. Criminalística forense